

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันแม้ว่าวิทยาการทางการแพทย์จะเจริญก้าวหน้ามาก แต่อุบัติการณ์ทารกคลอดก่อนกำหนดยังเป็นปัญหาที่สำคัญ แต่ละปีในสหรัฐอเมริกาพบว่า ทารกแรกเกิดร้อยละ 7 เป็นทารกคลอดก่อนกำหนด (U.S.Department of Health and Human Resources, 1990 cited in Cusson & Lee, 1994) สำหรับในประเทศไทย จากสถิติการคลอดทารกก่อนกำหนดในปี พ.ศ.2535 ของโรงพยาบาลรามาธิบดี พบว่ามีอัตราการเกิดร้อยละ 6.9 (หน่วยเวชสถิติ คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล, 2536) และจากการรวบรวมสถิติทารกแรกเกิดน้ำหนักน้อยของหน่วยบริบาลทารกแรกเกิดโรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา สภาอากาศไทย ในปีพ.ศ. 2539 และ 2542 พบอุบัติการณ์ทารกแรกเกิดน้ำหนักน้อย ร้อยละ 8.72 และ 8.68 ของทารกแรกเกิดทั้งหมด ตามลำดับ (หน่วยเวชระเบียนและสถิติ, 2543) และประมาณ 2 ใน 3 ของทารกแรกเกิดน้ำหนักน้อยเป็นทารกที่คลอดก่อนกำหนด ซึ่งสาเหตุที่แท้จริงของการคลอดก่อนกำหนดยังไม่ทราบแน่นอน และทารกคลอดก่อนกำหนด ยังเป็นปัญหาด้านสาธารณสุขของประเทศไทยที่กำลังพัฒนา

ถึงแม้แนวโน้มของการรอดชีวิตของทารกคลอดก่อนกำหนดจะเพิ่มขึ้น เนื่องจากวิทยาการทางด้านเทคโนโลยี และการรักษาที่ก้าวหน้า แต่การที่ทารกคลอดก่อนกำหนด เป็นทารกที่คลอดเมื่ออายุในครรภ์มารดาน้อยกว่า 37 สัปดาห์ (กฤษณา เพ็งสา, 2539 ; Merenstein & Gardner, 1998) ทารกจึงมีระยะการเจริญเติบโตในครรภ์น้อยกว่าปกติ ซึ่งส่งผลให้ทารกมีความบกพร่องทางด้านกายวิภาคและสรีระวิทยา เนื่องจากมีอวัยวะที่ยังเจริญเติบโตไม่เต็มที่ การทำงานของระบบต่างๆยังไม่สมบูรณ์ ทารกจึงมีโอกาสเกิดภาวะแทรกซ้อนมากมายตามมาในระยะหลังคลอดได้แก่ ภาวะขาดออกซิเจนตั้งแต่แรกเกิด ภาวะหายใจลำบาก ภาวะอุณหภูมิของร่างกายต่ำกว่าปกติ ภาวะติดเชื้อ และภาวะซีด เป็นต้น (Marks, 1998) ซึ่งทารกในระยะแรกเกิดโดยเฉพาะ 28 วันหลังคลอด เป็นระยะวิกฤตของทารกที่จะต้องมีการปรับตัวเพื่อรักษาสภาวะสมดุลของร่างกายในการดำรงชีวิต การดูแลทารกในระยะนี้ จึงต้องมีการปรับอุณหภูมิให้เหมาะสม เพื่อรักษาระดับอุณหภูมิของร่างกายให้คงที่ ดูแลให้ทารกได้รับการพักผ่อน ลดสิ่งกระตุ้นจากภายนอก เพื่อสงวนพลังงานไว้สำหรับการเจริญเติบโต ป้องกันภาวะน้ำตาลในเลือดต่ำ หรือป้องกันการ

ติดเชื้อ โดยการจัดให้ทารกอยู่ในตู้อบ (incubator) ทันทีภายหลังกคลอด (Cusson & Lee, 1994) และดูแลอย่างใกล้ชิดในระยะแรก อันอาจทำให้ทารกต้องใช้เวลาอยู่ในโรงพยาบาลนาน

การที่ทารกคลอดก่อนกำหนดต้องถูกแยกจากมารดา และสิ่งแวดล้อม เพื่อเข้ามาอยู่ในตู้อบ ทำให้ทารกได้รับการกระตุ้นประสาทรับรู้สัมผัส(sensory stimulation) และด้านอารมณ์น้อยลง (มณี เผือกวิไล, 2534) และขาดการกระตุ้นประสาทสัมผัสอย่างต่อเนื่องจากภาวะในครรภ์ (วิไล เลิศธรรมเทวี, 2543) ทั้งนี้เนื่องจากในขณะที่ทารกอยู่ในครรภ์มารดา ทารกจะได้รับการกระตุ้นอย่างสม่ำเสมอจากเสียงพูดคุยของมารดา การรับฟังเสียงหัวใจเต้นของมารดา การเคลื่อนไหวของระบบย่อยอาหารของมารดา ประสาทสัมผัสที่ผิวหนังจากการได้สัมผัสผ้าคร่ำ ผึ่งนมดลูกอันอ่อนนุ่ม สายสะดือ และส่วนต่างๆของร่างกายทารกเอง (มณี เผือกวิไล, 2534 ; Montagu, 1971 ; White – Traut & Goldman, 1988) การคลอดก่อนกำหนดจะทำให้ทารกมีระยะเวลาของการพัฒนาในครรภ์มารดาสั้นกว่าปกติ และระยะเวลาในการคลอดสั้น สำหรับในระยะการคลอดนั้น การหดตัวของมดลูกจะเป็นการกระตุ้นอย่างมากต่อผิวของทารก เพราะเป็นการเตรียม และกระตุ้นระบบต่างๆของร่างกาย เพื่อให้ทำงานได้ปกติเมื่อภายหลังคลอด ทารกคลอดก่อนกำหนดมีระยะเวลาในการคลอดสั้นจึงได้รับการกระตุ้นน้อยลง จึงเห็นได้ว่าทารกคลอดก่อนกำหนดมักขาดการกระตุ้นทางด้านประสาทสัมผัสที่พึงจะได้รับทั้งในระยะอยู่ในครรภ์มารดา ระหว่างคลอด และแรกคลอด ทารกคลอดก่อนกำหนดนั้นมีความต้องการเช่นเดียวกับทารกคลอดครบกำหนด เช่น การโอบอุ้ม การสัมผัส หรือการอุ้มกอดอย่างนุ่มนวล จึงเป็นสิ่งที่ผู้ดูแลจะต้องกระทำทำให้ไม่ว่าทารกจะนอนอยู่บนเตียง หรืออยู่ในตู้อบ (Pilliteri, 1981)

มอนตาญ (Montagu, 1971) กล่าวว่า ผิวหนังเป็นอวัยวะรับรู้ความรู้สึกได้ดี และเร็วที่สุด โดยที่ความรู้สึกสัมผัสของทารกมีการพัฒนาตั้งแต่อยู่ในครรภ์ ในระยะหลังคลอด ผิวหนังก็ยังเป็นสิ่งรับรู้ขั้นแรกของการรับรู้สัมผัสทั้งหลาย ทารกจึงมีปฏิกิริยาไวต่อการสัมผัส การอุ้มชู จับต้อง และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับทารก ช่วยสร้างความมั่นคงทางอารมณ์แก่ทารก และผลของการสัมผัสจะช่วยกระตุ้นทารกให้มีพัฒนาการทางสมองโดยทำให้มีการเจริญเติบโตของเส้นใยประสาท (myelination) มีการพัฒนาการด้านการเคลื่อนไหวน้ำหนักตัวเพิ่มขึ้น (มณี เผือกวิไล, 2534) และทำให้ ระบบการไหลเวียนโลหิตดีขึ้น ลดภาวะบวม กระตุ้นระบบต่างๆในร่างกาย ป้องกันการติดและติ่งของข้อต่อ และกล้ามเนื้อ (วาริชา เจนจินดามัย, 2542) การสัมผัสอย่างอ่อนนุ่มทางผิวหนัง จะกระตุ้นปลายประสาทที่ผิวหนังส่งผลไปยังระบบประสาทส่วนกลางเข้าสู่ต่อมไฮโปทาลามัส (hypothalamus gland) และต่อมพิทูอิทารี (pituitary gland) ส่วนหน้า ทำให้มีการหลั่งฮอร์โมน และอินซูลิน (insulin) ซึ่งช่วยในการย่อย และเผาผลาญอาหาร เช่น ไขมัน และคาร์โบไฮเดรตให้มีการสังเคราะห์โปรตีนเพิ่มขึ้น ทำให้ทารกมีน้ำหนักตัวเพิ่มขึ้น มีการเจริญ

เติบโตเพิ่มขึ้นทั้งส่วนสูง และเส้นรอบศีรษะ (White-Traut & Goldman, 1988) นอกจากนี้การสัมผัสทารกโดยการลูบไล้จะมีผลต่อการไหลเวียนโลหิต ทำให้การไหลเวียนโลหิตบริเวณผิวหนังดีขึ้น มีการแลกเปลี่ยนอาหาร และออกซิเจนดีขึ้น ทำให้เนื้อเยื่อได้รับอาหารมากขึ้น ซึ่งทำให้ทารกมีน้ำหนักตัวเพิ่มขึ้น (Wood & Becker, 1981)

ในระยะแรกเกิดถึง 6 เดือนแรก บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นประสาทรับความรู้สึกของทารก คือ มารดา เพราะมารดาเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดกับทารกมากที่สุด มีความผูกพันกันอย่างลึกซึ้ง มีการตอบสนองต่อสัมผัส เสียง และสิ่งกระตุ้นอื่นๆ ตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์ ระยะคลอดจนกระทั่ง หลังคลอด ทารกคลอดก่อนกำหนดโดยเฉพาะในกลุ่มที่น้ำหนักตัวน้อยกว่า 1,800 กรัม ต้องถูกแยกจากมารดาทันที เพื่อเข้ามารับการดูแลที่เหมาะสมในตู้อบ ทำให้มารดาไม่มีโอกาสที่จะอุ้มชู กอดรัด สัมผัสตั้งแต่แรกเกิด ซึ่งเป็นระยะสำคัญที่ทารกมีความผูกพันกับพ่อแม่สูง ทัลแมน (Tulman, 1981 อ้างถึงใน กอบกุล พันธุ์เจริญวรกุล, 2529) ได้สรุปว่า ถ้าช่วงเวลาที่สำคัญในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างมารดากับทารกถูกขัดขวาง ก็จะมีผลให้เกิดความล้มเหลวในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างมารดากับทารก และในภายหลังจะเกิดผลเสียอย่างมากมาย ต่อพัฒนาการทางด้านร่างกายและจิตใจของทารกในระยะต่อไปด้วย จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่พยาบาลจะต้องคอยกระตุ้นให้บิดามารดามาเยี่ยมทารกอย่างสม่ำเสมอทุกวัน แนะนำให้รู้จักการสัมผัสตัวทารกอย่างแผ่วเบาและใช้เสียงพูดที่อ่อนโยน (soft touch and soft tone) และส่งเสริมให้มารดาได้พบปะกับทารกในลักษณะเช่นนี้จะเป็นการช่วยกระตุ้นความรู้สึกผูกพันของมารดาต่อทารก (กัลยานาคเพ็ชร, 2531) และเป็นการเสริมสร้างสายใยแห่งความรัก และความผูกพัน (วาริชชา เชนจินดามัย, 2542) นอกจากนี้การส่งเสริมให้มารดาได้สัมผัสทารก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทารกคลอดก่อนกำหนดที่ไม่มีภาวะแทรกซ้อนรุนแรง ซึ่งประมาณวันที่ 8 – 9 น้ำหนักตัวจะเริ่มเพิ่มขึ้น เป็นการส่งเสริมให้ทารกมีการเจริญเติบโตเพิ่มขึ้นด้วย

ปัจจุบันในการดูแลทารกคลอดก่อนกำหนดส่วนใหญ่ มักไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบทางด้านจิตใจที่เกิดขึ้นแก่ทารก และบิดามารดา หรือครอบครัว การแยกทารกจากบิดามารดา เพื่อมารับการดูแล โดยเฉพาะในหน่วยบริบาลพิเศษนั้น การดูแลจะมุ่งไปที่พยาธิสภาพ หรือทางด้านสุขภาพกายของทารก เช่น การให้สารอาหาร การดูแลร่างกายให้ได้รับความอบอุ่น การดูแลด้านการหายใจ และการป้องกันโรคต่างๆ บิดามารดาหรือครอบครัวอาจได้รับการสนับสนุนให้เยี่ยมทารกได้ แต่ก็ไม่สามารถสัมผัส หรือโอบอุ้มทารกได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากทารกต้องเข้ารับการดูแลรักษาโดยใช้อุปกรณ์ทางการแพทย์ต่างๆ เช่น ตู้อบ เครื่องช่วยหายใจ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้ขาดการสัมผัสอย่างใกล้ชิดระหว่างมารดา และทารก และหากเป็นเวลานานหลายสัปดาห์ จะเป็น

การขัดขวางความผูกพันระหว่างมารดาและทารก และอาจมีผลต่อไปถึงการเลี้ยงดูเอาใจใส่และให้ความรักแก่ทารกได้ไม่เต็มที่ ปล่อยปละละเลยจนอาจนำไปสู่ปัญหาการทอดทิ้งบุตร หรือการทำร้ายบุตร (abuse) ได้ในที่สุด (นฤมล อีระรังสิกุล, 2544)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยในฐานะบุคลากรในทีมสุขภาพ ได้เห็นความสำคัญของการดูแลทารกคลอดก่อนกำหนดในหน่วยบริบาลทารกที่ต้องอยู่ในภาวะพรากจาก และไม่ได้รับการกระตุ้นด้วยการสัมผัสจากมารดา ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาผลการสัมผัสของมารดาต่อการเจริญเติบโตของทารกคลอดก่อนกำหนด และความผูกพันระหว่างมารดา-ทารก เพื่อเป็นการนำผลการวิจัยที่ได้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน เพื่อส่งเสริมการเจริญเติบโต และความผูกพันระหว่างมารดาและทารก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยน้ำหนักตัวที่เพิ่มขึ้นระหว่างทารกคลอดก่อนกำหนดในกลุ่มทดลองที่ได้รับการสัมผัสจากมารดาอย่างมีรูปแบบ กับทารกคลอดก่อนกำหนดในกลุ่มทดลองที่ได้รับการสัมผัสจากมารดาอย่างไม่มีรูปแบบ และกลุ่มควบคุมที่ได้รับการดูแลตามปกติ
2. เพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความยาวลำตัวที่เพิ่มขึ้นระหว่างทารกคลอดก่อนกำหนดในกลุ่มทดลองที่ได้รับการสัมผัสจากมารดาอย่างมีรูปแบบ กับทารกคลอดก่อนกำหนดในกลุ่มทดลองที่ได้รับการสัมผัสจากมารดาอย่างไม่มีรูปแบบ และกลุ่มควบคุมที่ได้รับการดูแลตามปกติ
3. เพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเส้นรอบศีรษะที่เพิ่มขึ้นระหว่างทารกคลอดก่อนกำหนดในกลุ่มทดลองที่ได้รับการสัมผัสจากมารดาอย่างมีรูปแบบ กับทารกคลอดก่อนกำหนดในกลุ่มทดลองที่ได้รับการสัมผัสจากมารดาอย่างไม่มีรูปแบบ และกลุ่มควบคุมที่ได้รับการดูแลตามปกติ
4. เพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนความผูกพันระหว่างมารดาและทารกคลอดก่อนกำหนดที่เพิ่มขึ้นระหว่างกลุ่มทดลองที่ทารกได้รับการสัมผัสจากมารดาอย่างมีรูปแบบ กับกลุ่มทดลองที่ทารกได้รับการสัมผัสจากมารดาอย่างไม่มีรูปแบบ และกลุ่มควบคุมที่ทารกได้รับการดูแลตามปกติ

สมมติฐานการวิจัย

1. ทารกคลอดก่อนกำหนดในกลุ่มทดลอง ที่ได้รับการสัมผัสจากมารดาอย่างมีรูปแบบ จะมีค่าเฉลี่ยน้ำหนักตัวมากกว่า ทารกคลอดก่อนกำหนดในกลุ่มทดลองที่ได้รับการสัมผัสจากมารดาอย่างไม่มีรูปแบบ และทารกคลอดก่อนกำหนดในกลุ่มควบคุมที่ได้รับการดูแลตามปกติ

2. ทารกคลอดก่อนกำหนดในกลุ่มทดลอง ที่ได้รับการสัมผัสจากมารดาอย่างมีรูปแบบ จะมีค่าเฉลี่ยความยาวลำตัวมากกว่าทารกคลอดก่อนกำหนดในกลุ่มทดลองที่ได้รับการสัมผัสจากมารดาอย่างไม่มีรูปแบบ และทารกคลอดก่อนกำหนดในกลุ่มควบคุมที่ได้รับการดูแลตามปกติ

3. ทารกคลอดก่อนกำหนดในกลุ่มทดลอง ที่ได้รับการสัมผัสจากมารดาอย่างมีรูปแบบ จะมีค่าเฉลี่ยเส้นรอบศีรษะมากกว่าทารกคลอดก่อนกำหนดในกลุ่มทดลองที่ได้รับการสัมผัสจากมารดาอย่างไม่มีรูปแบบ และทารกคลอดก่อนกำหนดในกลุ่มควบคุมที่ได้รับการดูแลตามปกติ

4. มารดาของทารกคลอดก่อนกำหนดในกลุ่มทดลองที่ได้รับการสัมผัสจากมารดาอย่างมีรูปแบบ จะมีความผูกพันระหว่างมารดา-ทารก มากกว่ากลุ่มทดลองที่ได้รับการสัมผัสจากมารดาอย่างไม่มีรูปแบบ และกลุ่มควบคุมที่ได้รับการดูแลตามปกติ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลต่อมารดา มารดามีความผูกพันกับทารกมากขึ้น และไม่ทอดทิ้งทารกไว้ในโรงพยาบาล
2. ผลต่อทารก ทารกมีอัตราการเจริญเติบโตมากขึ้น และมีความผูกพันกับมารดามากขึ้น
3. ด้านการปฏิบัติการพยาบาล บุคลากรทางการพยาบาลที่หน่วยบริบาลทารกแรกเกิดสามารถนำวิธีการสัมผัสมาใช้เป็นแนวทางในการนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติการพยาบาลทารกคลอดก่อนกำหนดเพื่อส่งเสริมการเจริญเติบโตของทารก และความผูกพันระหว่างมารดาและทารก
4. ด้านบริการวิชาการ พยาบาลหรือบุคลากรทางการพยาบาล สามารถนำผลที่ได้จากการศึกษามาใช้เป็นแนวทางในการแนะนำมารดา บิดา หรือครอบครัว ในการกระตุ้นการส่งเสริมการเจริญเติบโตของทารกคลอดก่อนกำหนดและความผูกพัน
5. ด้านการศึกษาพยาบาล เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาพยาบาล เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของการสัมผัส และสามารถนำวิธีการสัมผัสไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติการส่งเสริมการเจริญเติบโตของทารกคลอดก่อนกำหนด และความผูกพันระหว่างมารดาและทารก
6. ด้านการวิจัย เป็นแนวทางสำหรับการค้นคว้าในประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสัมผัส เช่น ผลของการสัมผัสต่อการพัฒนาทางด้านร่างกาย และจิตใจของทารก หรือเด็กช่วงวัยต่าง ๆ เป็นต้น

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาผลของการสัมผัสจากมารดา ต่อการเจริญเติบโตของทารก คลอดก่อนกำหนด และความผูกพันระหว่างมารดา-ทารกที่หน่วยบริบาลทารกโรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2544 ถึงเดือนมกราคม 2545 โดย ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ มารดาและทารกคลอดก่อนกำหนดซึ่งมีน้ำหนักตัวเหมาะสมกับอายุครรภ์ ที่รักษาตัวในหน่วยบริบาลทารก โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา ระหว่างเดือน พฤษภาคม 2544 ถึงเดือนมกราคม 2545

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ มารดาและทารกคลอดก่อนกำหนดที่เลือกจาก ประชากรดังกล่าวข้างต้นแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) จำนวน 30 ราย แบ่งเป็นกลุ่ม ทดลองที่ 1 จำนวน 10 ราย กลุ่มทดลองที่ 2 จำนวน 10 ราย และกลุ่มควบคุม จำนวน 10 ราย

ตัวแปรอิสระ ได้แก่ การสัมผัสจากมารดา

ตัวแปรตาม ได้แก่ การเจริญเติบโตของทารกซึ่งวัดจากน้ำหนักตัว ความยาวลำตัว เส้นรอบศีรษะ และความผูกพันระหว่างมารดา-ทารก

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การสัมผัสจากมารดาอย่างมีรูปแบบ หมายถึง การให้มารดาของทารกคลอดก่อน กำหนดมาเยี่ยมทารกที่หน่วยบริบาลทารกแรกเกิด โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา ทุกวัน และใช้มือลูบไล้ นวดคลึงบนผิวหนังของทารกตามแบบแผนการสัมผัสซึ่งได้ ประยุกต์จากการสัมผัสแบบอินเดียของเลอบอยเยอร์ (เฟรดเดอริก เลอบอยเยอร์, 2527) วันละ 1 ครั้งๆละ 15 นาที ก่อนเวลาให้นม 1 ชั่วโมง เป็นเวลา 7 วัน
2. การสัมผัสจากมารดาอย่างไม่มีรูปแบบ หมายถึง การให้มารดาของทารกคลอดก่อน กำหนดมาเยี่ยมทารกที่หน่วยบริบาลทารกแรกเกิด โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา ทุกวัน และได้สัมผัสทารก โดยผู้ทดลองนำทารกออกจากตู้อบมาให้มารดาอุ้ม และสัมผัสทารกโดย อิสระ วันละ 1 ครั้งๆละ 15 นาที ก่อนเวลาให้นม 1 ชั่วโมง เป็นเวลา 7 วัน
3. การดูแลทารกตามปกติ หมายถึง การให้มารดาของทารกคลอดก่อนกำหนดมาเยี่ยม ทารกที่หน่วยบริบาลทารกแรกเกิด โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา ตามความ สะดวก โดยไม่จำเป็นต้องมาทุกวัน และให้คำแนะนำในเรื่องการสัมผัสทารกตามที่หน่วยบริบาล ทารกแรกเกิดให้คำแนะนำตามปกติ คือ มารดาสามารถจับต้องตัวทารก และเปลี่ยนผ้าอ้อมให้ ทารกได้ในขณะที่มาเยี่ยม ซึ่งในการเยี่ยมแต่ละครั้งมารดาจะสัมผัสทารก หรือไม่สัมผัสก็ได้

4. การเจริญเติบโต หมายถึง น้ำหนักตัว ความยาวลำตัว และเส้นรอบศีรษะของทารก คลอดก่อนกำหนดที่เพิ่มขึ้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 น้ำหนักตัว หมายถึง ปริมาณตัวเลขที่เพิ่มขึ้นหรือลดลงของตาชั่ง เมื่อชั่งทารก โดยถอดเสื้อผ้าออกหมด ด้วยเครื่องชั่งน้ำหนักตัวของทารก รุ่น Seca Model 727 Operating Instructions เครื่องเดียวกัน บอกค่าเป็นกรัม

4.2 ความยาวลำตัว หมายถึง ระยะตั้งแต่ส่วนสูงสุดของศีรษะ (vertex) ถึงส้นเท้า วัดทารกในท่านอนโดยใช้สายวัดความยาวระบบเมตริก บอกค่าเป็นเซนติเมตร

4.3 เส้นรอบศีรษะ หมายถึง ระยะรอบศีรษะที่วัดจากแนวเหนือคิ้วผ่านเหนือใบหู ไปท้ายทอยส่วนที่กว้างที่สุดมาจรดเหนือคิ้วที่เริ่มต้น (fronto-occipital circumference) วัดโดยสายวัดความยาวระบบเมตริก บอกค่าเป็นเซนติเมตร

5. ความผูกพันระหว่างมารดา-ทารก หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและทารกที่แสดงออกมาเป็นความรู้สึก และพฤติกรรมจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมารดา-ทารก วัดได้โดยแบบวัดความผูกพันระหว่างมารดา-ทารก ซึ่งผู้วิจัยดัดแปลงมาจาก แบบวัดสัมพันธ์ภาพระหว่างมารดาและบุตรของพรอนฟีโล เลานเพ็ญแสง (2526) ซึ่งแปลและดัดแปลงมาจากแบบวัดสัมพันธ์ภาพระหว่างมารดาและทารกของบิลล์ (Bills, 1980) โดยคะแนนรวมยิ่งมาก แสดงว่ามีความผูกพันระหว่างมารดาและทารกมาก

6. ทารกคลอดก่อนกำหนด หมายถึง ทารกที่คลอดเมื่ออายุครรภ์ระหว่าง 28 – 37 สัปดาห์ และมีน้ำหนักตัวที่เหมาะสมกับอายุครรภ์ (appropriate for gestational age) โดยได้รับการประเมินจากแพทย์ผู้รักษา ตามแบบการประเมินอายุครรภ์ทารกแรกเกิดของบาลลาด (Ballard)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. การสัมผัสจากมารดาต่อการเจริญเติบโตของทารกคลอดก่อนกำหนด การเจริญเติบโต (growth) เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางขนาดซึ่งอาจจะมีเฉพาะที่ หรือทั่วร่างกายก็ได้ และการเพิ่มขนาดนี้สามารถวัดได้ เช่น น้ำหนักของร่างกายที่เพิ่มขึ้น ขนาดรอบศีรษะที่โตขึ้น (ฐานิต อิศรเสนาฯ, 2539 ; นุจรี เนตรทิพย์, 2541) ซึ่งการเจริญเติบโตของทารกแรกเกิดสามารถประเมินได้จากการเปลี่ยนแปลงของน้ำหนักตัว ความยาวลำตัวและเส้นรอบวงศีรษะ การเปลี่ยนแปลงของการเจริญเติบโตของทารกขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เช่น พันธุกรรม อาหาร การทำงานของต่อมต่าง ๆ สุขภาพร่างกาย ความรักความอบอุ่นจากบิดามารดา และเชื้อชาติ/สัญชาติหากเราสามารถ

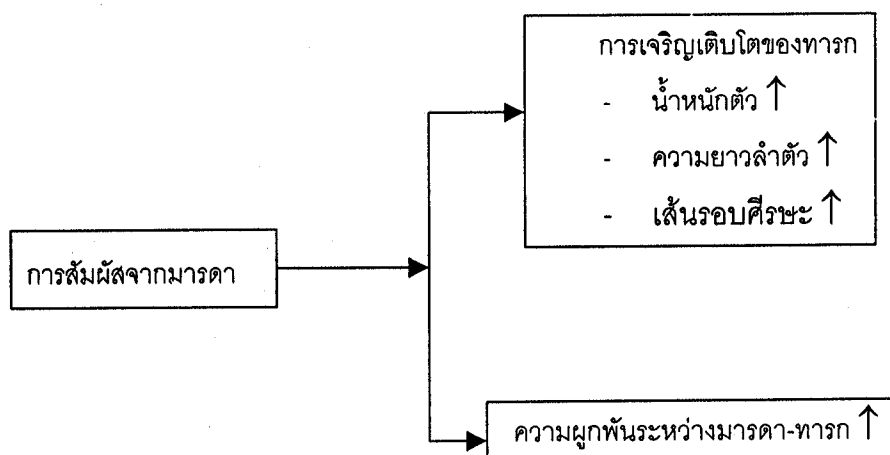
ควบคุมปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่อการเจริญเติบโต และส่งเสริมให้ทารกได้รับความรักความอบอุ่นจากบิดามารดา โดยผ่านการกอด อุ้มสัมผัสจากมารดา และด้วยเหตุผลที่ผิวหนังเป็นอวัยวะที่รับรู้ความรู้สึกได้ดีและเร็วที่สุด โดยที่ความรู้สึกสัมผัสของทารกพัฒนาดังแต่อยู่ในครรภ์ ในระยะหลังคลอด ผิวหนังยังเป็นเรื่องรับรู้ขั้นแรกของการรับรู้ความรู้สึกทั้งหลาย ทารกแรกเกิดจึงมีปฏิกิริยาที่ไวต่อการสัมผัส การอุ้มชูจับต้อง (Montagu, 1971) การสัมผัสอย่างอ่อนนุ่มทางผิวหนัง จะช่วยกระตุ้นปลายประสาทที่ผิวหนัง ส่งผลไปยังระบบประสาทส่วนกลาง เข้าสู่ต่อมไฮโปทาลามัส (hypothalamus gland) และต่อมพิทูอิทารี (pituitary gland) ส่วนหน้า ทำให้มีการหลั่งฮอร์โมนช่วยในการเจริญเติบโต (growth hormone) ฮอร์โมนไทรอยด์ (thyroid hormone) และอินซูลิน (insulin) ซึ่งช่วยในการย่อยและเผาผลาญอาหาร เช่น ไขมันและคาร์โบไฮเดรต มีการสังเคราะห์โปรตีนเพิ่มขึ้น ทำให้ทารกมีน้ำหนักตัวเพิ่มขึ้น มีการเจริญเติบโตเพิ่มขึ้นทั้งส่วนสูง และเส้นรอบศีรษะ (White-Traut & Goldman, 1988) นอกจากนี้การสัมผัสทารกโดยการลูบไล้ จะมีผลต่อการไหลเวียนโลหิต โดยเพิ่มการไหลเวียนโลหิตและน้ำเหลือง นำไปเลี้ยงเนื้อเยื่อ และขับถ่ายของเสียออกจากบริเวณนั้น (วิลเลียม เลิศธรรมเทวี, 2543) ทำให้การไหลเวียนโลหิตบริเวณผิวหนังดีขึ้น มีการแลกเปลี่ยนอาหาร และออกซิเจนดีขึ้น ทำให้เนื้อเยื่อได้รับอาหารได้มากขึ้น ซึ่งทำให้มีน้ำหนักตัวเพิ่มขึ้น (Wood & Becker, 1981) จะเห็นได้ว่าการสัมผัสนั้นเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่ง ที่จะส่งผลต่อการเจริญเติบโตของทารก

2. การสัมผัสจากมารดาต่อความผูกพันระหว่างมารดาและทารกคลอดก่อนกำหนด ความผูกพัน (attachment) เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล ซึ่งเป็นที่รักซึ่งกันและกัน ความรู้สึกผูกพันดังกล่าวจะค่อย ๆ เกิดขึ้นทีละน้อยอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นความรู้สึกที่มีลักษณะพิเศษและคงทนถาวรตลอดกาล (กอบกุล พันธุ์เจริญวรกุล, 2529) และความผูกพันเป็นขบวนการของความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและทารก โดยเป็นพฤติกรรมเฉพาะที่แสดงออกถึงความรัก ความรับผิดชอบ และการดูแลบุตร (Merenstein & Gardner, 1993) ตามทฤษฎีความผูกพันของคลอสและเคนเนล (Klaus & Kennell) พัฒนาการของความผูกพันระหว่างมารดาและทารกเกิดขึ้นตั้งแต่ในระยะก่อนตั้งครรภ์ คือนับตั้งแต่มารดามีการวางแผนการตั้งครรภ์ และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาการตั้งครรภ์ การคลอด และในระยะหลังคลอด (Klaus & Kennell, 1976)

การที่ทารกคลอดก่อนกำหนด ทำให้ระยะเวลาในการพัฒนาความผูกพันระหว่างมารดาและทารกในระยะตั้งครรภ์น้อยกว่าทารกที่คลอดครบกำหนด ประกอบกับการที่ทารกคลอดก่อนกำหนด มักจะไม่มีความสามารถในด้านร่างกาย และถูกแยกจากมารดาเพื่อไปรับการดูแลจากบุคลากรในทีมสุขภาพ และมารดาคลอดบุตรก่อนกำหนดก็มักจะได้ไม่มีการเตรียมพร้อมทางด้าน

จิตใจ เป็นผลทำให้ความผูกพันระหว่างมารดา-ทารกเกิดขึ้นได้ช้า (กอบกุล พันธุ์เจริญวรกุล, 2529) ความผูกพันจะพัฒนาได้ ถ้ามารดาและทารกมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การเปิดโอกาสให้มารดาได้สัมผัสทารกอย่างใกล้ชิด ก็เป็นการปฏิสัมพันธ์อันหนึ่ง ที่จะนำไปสู่ความผูกพันระหว่างมารดาและทารก (Klaus & Kennell, 1982) การกระตุ้นให้บิดามารดามาเยี่ยมทารกอย่างสม่ำเสมอทุกวัน แนะนำให้รู้จักการสัมผัสทารกอย่างแผ่วเบา ใช้เสียงพูดที่อ่อนโยน (soft touch & soft tone) และส่งเสริมให้มารดาได้พบปะกับทารกในลักษณะเช่นนี้ จะเป็นการช่วยกระชับความรู้สึกผูกพันของมารดาต่อทารก (กัลยา นาคเพ็ชร, 2531) และเป็นการเสริมสร้างสายใยแห่งความรักและความผูกพัน (วาริชา เจนจินดามัย, 2542)

ในระยะแรกเกิดถึง 6 เดือนแรก บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นประสาทรับความรู้สึกคือ มารดา (Kramer, Chamorro, Green & Knudson, 1975 ; มณี เผือกวิไล, 2534) เพราะมารดาเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดกับทารกมากที่สุด มีความผูกพันกันอย่างลึกซึ้ง มีการตอบสนองต่อการสัมผัส เสียงและสิ่งกระตุ้นอื่น ๆ ตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์ ระยะคลอด จนกระทั่งระยะหลังคลอด ดังนั้น การเปิดโอกาสให้มารดาได้สัมผัสทารก จะเป็นการส่งเสริมให้ทารกมีการเจริญเติบโตเพิ่มขึ้น และส่งผลให้มารดากับทารกความผูกพันต่อกันมากขึ้น ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาตามภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย